

avskrift.

ACC. N:R M. 1947:192-249.

Landskap: Östergötland m. fl. Upptecknat av: Ivar Liljeblad

Härad: ..... Adress: .....

Socken: ..... Berättat av: .....

Uppteckningsår: 1924 ..... Född år ..... i .....

Nummeringen i hänga kanten = originalets
sidnummer.

Register till hela samlingen ligger i första
kavertel.

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljehlad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Fahlström, Tistorp
 Uppteckningsår: Född år 84 år i

varandra och skulle flytta ifrån.

"Om Mikaelsmässedagen,
 som faller in i år.

-----Tänker jag att flytta härifrån.

Och ingen herre jag har, som sörjer mig då.-----

Eller: " Och någon haver jag, som sörjer mig då." Allt efter omständigheterna. Jag har glömt den.

De hade skrock med råttorna och kunde försvärja dem. De rita de ringar på marken, och innanför kunde sedan inte råttorna komma.

När det inte är klart väder, utan det står som ett töcken borta kring Omberg, kokar de rovor i berget.- "I dag kokar de rovor", brukar man säga.- Det var troll i Omberg förr. En trollgumma kom till att dricka nattvardsvin. Det blev ett sådant liv och slagsmål i Rödgavelsgrottan efter det.- "Jag har bott här så länge, att jag sett sju ekskogar växa upp och ruttna ner, men aldrig har det varit ett sådant liv," sade hon.- Det ligger stenar här och var på slätten. Dem har jätten från Omberg kastat ut.- Det fanns två bekanta jättar i dessa trakter. En bodde i Omberg och en i Ramselsberget vid Söderköping.- Drottning Omma for en gång från berget

262

Mikaeli

Säga up
rättor

263

Troll

Jättar

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Fahlström, Tistorp
 Uppteckningsår: Född år 84 år i

till Ramselsberget och gifte sig där med jätten, som hette Ram eller Ramel. 263

I Vadstena klosterkyrka finns det fem hål vid en av dörrarna. Birgitta
 Där hade Sankta Brita stuckit in fingrarna och vridit kyrkan till-
 rätta. Hon stog inte, som hon ville ha henne.

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

Kantor Johansson i Tivelstad har märkt, att trädgårdsmästare Erikssons barn i skolan ibland vilja tala om gamla sedvänjor av vidskeplig art. Han hänvisar mig därför till trädgårdsmästare Eriksson. Denne kan likväl ej själv lämna några upplysningar. Men hans gamle fader är intresserad. Gubben är dock nu så gammal, att ingen mer än trädgårdsmästaren själv kan förstå, vad han säger. Med trädgårdsmästaren som tolk lämnar mig gubben följande uppgifter:

264

På Lusse skulle man upp klockan ett och tröska. Vi skulle ha sju frukostar före dagen.

Lucia

Före min tid hade de halm på golvet vid jul, och den låg de i på natten.

Jul

Såstången, som man bar vattensån på, skulle de, då arbetet var slut på julafton, ta in och rida på. Men varför de gjorde det, minns jag inte. Julafton på kvällen skulle de ta katten och väga den. Jag minns, att en katt vägde elva och en halv mark.

När de sparkade av sig skon på julkvällen, skulle de se efter, vart de vände sig. Vände de sig utåt, skulle tjänarna flytta, vände de sig inåt, skulle de bli kvar.

265

Den, som fodrade julafton, skulle, sedan han stängt ladu-

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

gårdsdörren, knacka på den och fråga: "Lik eller bröllop?" - Stam-
 pade då hästerna, skulle det bli bröllop, pustade de, skulle det
 bli lik.

265
Jul

De fick inte äta julgröten utan att rimma. Några sådana gröt-
 rim:
 "Denna gröten är kokter i en gryta och inte i en stubbe.
 Gud välsigne kokerskan och hennes gubbe!"

"Denna gröten är kokter i en gryta och inte i en stock.
 Nästa år ha vi kokerskan tjock."

Man kampade hem från julottan. Den, som kom först hem,
 skulle få först inbärgat på sommaren. - Den, som kom först hem från
 julottan och fodrade, fick de vackraste kretterna.

Annandag jul på ottan gick de och sysslade åt varandra. Där 266
 det var ovänskap, lade de fodret bakom kreaturen och gödseln i
 krubban. De, som hade gjort galet, kunde inte med att gå in sedan.
 Men de andre gick in och blev fögnade.

De, som hade burit ut julklapparna julefton, skulle klä ut
 sig till julbockar.

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

Julljuset skulle brinna hela natten mellan juleafton och jul-
 dagen. Om det var någon aldrig så fattig, så skulle han ändå ha
 det ljuset. Det ställdes alltid på en bricka.

266
Jul

I Järstad socken, där jag är född, liksom här gick man med
 trettondagsstjärnan. En del voro då utklädda. En var Herodes. En
 var Judas. Han hade pungen. Nämndemansmora sade en gång till Nils,
 när han var Judas: "Ty valingen, pojke, vad du ser ut!" - De stodo
 först utanför och vevade stjärnan. Sedan kommo de in och gjorde
 detsamma. De sjöngo:

stjärn-
gossar

Se vår stjärna, hur hon lyser vida omkring!

Hon lyser över huset till Betlehem.

Jumfru fram, jumfru fram,

lossa på din penningpung!

Och giv en fattig färdeman,

som kommen är från Österland

till Marialand.

267

-De sjöngo också Steffansvisan.

Tjugondag Knut skulle de leka julen ut.

Tjugondag
Knut

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

Vid julbaket bakade de en kaka av rågmjöl i form av ett kors, som de kallade för "juloxen." De gömde den till den tiden, då öken först skulle ut och dra på åkern. Den, som körde öken, skulle också ha en bit av den.

267
Såkaka

Första sommardagen beräknade de alltid till fjortonde april. Men de räknade inte efter den. Det var efter Trettondags bli'e de räknade. Första milda dagen efter trettondagen. Så och så många veckor efter trettondags bli'e skulle man så. Tretton veckor efter den skulle man så vårsåden. Lin skulle man så vid Urbanus. Och ärter så tidigt som möjligt. "Rågen, när det ryker, och ärter, när det dryper."- Boskapen släpptes inte ut här förrän midsommarsafton. Uppe i skogsbygden mycket tidigare.

Första
sommardag
Vecke-
räkning

Valborgsmässan gjorde de eldar och dansade. De sjöng en visa, som började: "I dag är det första maj."- Man skulle då alltid äta ägg och dricka mærg i bena.

268

Alla midsomrar skulle de klä midsommarstängerna. Det var de långa höga flaggstängerna, som skulle kläs med löv. De hade tagit trädet med roten och släpat hem det och satt ner det. De hade allt

Majstång

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

så stubben kvar. De hänge upp kransar på snören i stängen med en
 aln emellan var krans. De dansade först kring stängen, och sedan
 gick de på logen och dansade.

268
Majstång

Vid Öje bro hade de en midsommarkälla. Den kallades för Djup-
 röva. De gick och drack ve den på midsommarnatten. Uppe i Sya socken
 hade de en annan. Till Lagmanbergakällan, som är en hälsokälla,
 järnhaltig och så, gick man även för att dricka förr om midsomrar-
 na.

Källor

När de hade dansat på lekstugorna, skulle spelmannen ha betalt.
 Då tog någon en tallrik att ta pengarna på, och några gingo före
 och sjöngo:

Lekstugor

"Är vi komna i gossars land?

269

För hej rosande lilja.-

Till att giva åt speleman,

allt som de vill och allt som de kan,

ellefter egen råd och god vilja."

Så skulle man lämna pengar, och var givare skulle ha en sup.

Då sjöng de:

"Tag glaset i hand!

Säg flickans namn!

Vad heter hon?"

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

Så höll de på, tills de hade gått till var och en.

269

Jag minns ett barnkalas i Aspegården. Mora där samlade några barn kring sig och lekte med dem.- Det var en lek, som kallades "sälja pottor." Hon gick omkring och frågade, om kära far eller kä-
 mor ville köpa en potta. Jag minns inte riktigt hur det var, men de
 sjöng det. De frågade om pottorna voro säkra i botten.

Barnlekar

270

"Bibå, bibå, vill kära far köpa potta?

Jag har stora, och jag har små.

Jag har gamla, och jag har grå.

Och alla äro säkra i botten."

"Bibå, bibå. Nu har jag lurat en bonde.

Nu har jag sålt en potta bort

och slapp att köra min häst så trött.

Och den var sprucken i botten."

Min far och bonden i Aspa hade hopehage på utmarkerna.

Hopehage

Vi gjorde tvillingssåtar, så noga vi kunde. Vi försökte få dem lika
 stora. Vi satte en grön kvist i den ene och drog stack om, vem som

Majning

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

skulle få den.

De gick och offrade pengar i gamla enar på gården. De voro ihåliga. De gingo dit för att offra bort sjukdom. Kroks pojke, som jag kände, spelade mycket om pengar. När han blev pank, sade han: "Nu måste jag gå till ena'igen."- Han tog en tjärad sticka och stack ned i enen. Han fick upp både pengar och knappnålar.

När de bakade korsade de alltid först över degen.- Många korsade, när de hade klippt av naglarna.

Det hände, att det kunde bli bortbytingar, isynnerhet, när barneⁿ var små. Det var farligt innan mödrarna blev kyrktagna. Så fort modern fått barnet, skulle en sax stickas fast över dörren, så att ingen bortbyting skulle kunna komma in.

Petter Persa i Kolby hade tomtar. Det var på en bal, som de dansade inne i stugan. Bäst det var, fick de se två gråklädda pojkar dansa ute på broá (förstubron).- De, som hade tomtar, blevo aldrig fattiga. De drog till dem.- En gång såg en bonde några tomtar komma och draga. En av dem, som just ingenting hade, stönade. "Det är väl inget att stöna för", sade bonden.- "Jag skall dra från dig lika mycket, som jag dragit till dig, ska du få se!" sade tomten.

271

Träd

Bortby-
tingar

Tomtar

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Lilieblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av:
 Uppteckningsår: Född år i

Tomtarna skulle ha nya kläder på julafton. Jag vet inte riktigt, hur det gick till. Men det var väl någon, som gjorde kläderna åt dem, och det försvann.

272
Tomtar

Maj-Stina i Uddtorp ansågs som fattig. Hon hade fattigdel. Men när hon dog hittade de nittio kronor under takfoten uppe på vinden.

Pengar

=====

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Adel Andersson, Tivelstad
 Uppteckningsår: Född år 75 år i

Den sjuttiofemåriga Adel Andersson i Tivelstad berättar:

272

I min ungdom talades det om, att man julafton skulle ha en särskilt stor brasa. Man fick akta sig noga för att röra om i den. Var det på morgonen fotspår som efter människor i askan, var det någon i huset, som skulle dö under det kommande året. Var det kreatursspår i askan, skulle det dö djur för dem.

Jul

På julaftons kvällen skulle de även passa på att sparka skorna av sig. Vände sig någon sko utåt, skulle den dö, som sparkat den.

Julafton skulle man gå till en korsväg. Ifrån det håll, man då hörde något, skulle man få sin tillkommande. Hörde man något ynkas, skulle man få en supare till karl; hörde man något åkas, skulle man få en "åkare" till karl; hörde man något dumpas, skulle man få en snäll väverska till hustru.

273

Jul

På våren ungefär i mitten av april, kom svanarna och bar ljus i sängen.- Det var i Bjälbo, där jag är född, de sade så.- Sedan dugde det inte att ha lyse tända om kvällarna.

Tranorna
(svanorna)

Var vildgässen ljusa, när de kom, skulle det bli en eftervinter. Det vill säga, om de var ljusa under buken, när man såg

Vildgäss

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljehlad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Adel Andersson, Tivelstad
 Uppteckningsår: Född år 75 år i

dem komma flygande.

Efter Mikaelimässan kunde de spå, hurudan vintern skulle bli.

Midsommarnatten skulle de kunna se, vem de skulle få till äkta, när de sopade logen mitt på natten.

De klädde i Bjälbo ut pingstbrud. De klädde på henne vilda blommor. Hon hade krans och slöja. De fäste blommor i knapphålen och var de kunde. Hon hade två ränder av blommor på bröstet. Hon skulle gå barhuvad, endast med slöja och blomkransar på.- Den, de skulle ha till pingstbrud, fick de lov att muta. Hon fick en vattning på vart ställe. De gamla gummorna sade, att pingstbruderna inte skulle bli gifta som vanliga människor. De skulle få oäkta barn.- De skulle samtidigt ha en pingstbrudgum. Det var en pojke i samma ålder som pingstbruden. De voro elva-tolv år. Pingstbruden och pingstbrudgummen skulle gå från gård till gård. De hade sju, åtta jämnåriga i sällskap. De fick lov att dansa, dit de kom. En fiol-spelare följde dem och spelade. De kom på eftermiddagarna och höll på till framemot kvällen. När de så hade firat pingstbröllop, skulle de vuxna ungdomarna vara med och dansa på kvällen.

273

Mikaeli

Midsommar-
varselPingst-
brud
274

Landskap: Östergötland m.fl. *Upptecknat av:* Sven Liljeblad
Härad: ..... *Adress:* .....
Socken: ..... *Berättat av:* Adal Andersson, Tivelstad.
Uppteckningsår: ..... *Född år* 75 *år* i .....

När de släppte vall, hade de det modet för sig, att kreaturen skulle gå över stål, så att inte trollpackorna skulle få makt med dem, så att de skulle få trollskott.

Om ugglan skrek intill husen på hösten, skulle en olycka ske, eller också skulle någon dö.

Om man fick se ett kors, när man sopade golvet, halmstrå som låg i kors, eller dylikt, skulle man snart få något dött.

(Två st. foton.)

ACC. N.R. M.1947: 244.

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad

Härad: Adress:

Socken: Berättat av: Adel Andersson, Tivelstad

Uppteckningsår: Född år 75 år i

(Foto) Brudmaj, Tivelstad.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

275

276

Brudmaj

Äreport, som sockenborna rest framför kantorns bostad, då denne kom hem från sitt bröllop.- Skalade unggranar med toppruska. Girlanderna av eklöv och bokstäverna i "Välkomna" flätade av blåklint och gula prästkragar.

Enligt uppgift av kantorn är typen, fränsett de elektriska lamporna, traditionell inom socknen.

=====

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Östergötland m. fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: kyrkoherden i Ragslösa
 Uppteckningsår: Född år i

Då jag besöker kyrkoherden i Ragslösa för att förskaffa mig upplysningar om gamla personer i hans socken, vill han även själv tala om, vad han vet:

277

Vi hade en jungfru från Trehörna socken. Hon påstod, att hennes far hade sett en drake i deras trädgård. Jag ville veta närmare hur saken förhöll sig och skaffade mig ytterligare upplysningar. Det låg en stor sten i trädgården. Därpå kröp den upp en dag vid middagstiden. Den rullade sig runt om stenen. Den hade en stor vit man. Gubben undrade, hur han skulle bli av med den. Han gick efter bössan och sköt på den. Han sköt först ett skott. Då reste sig odjuret för att gå emot honom. Han sköt ett skott till. Men djuret dog ändå inte, fastän det frustade blod.

"Drakarna"

Gamle Samuelsson i Bärstad har hört personer, som sett ett likadant odjur på Marsaslätten på Omberg. Marsasläparn kallade det här. Då jag varit på förrättningar har jag ibland hört folk tala om det. Man brukar då säga, att de och de personer, som lever än, har sett det.

278

Då jag tyckte, att det hade ett visst intresse, skrev jag en artikel om det i Östgöta Correspondenten för 1932.

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljebblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Johansson, Bårstad
 Uppteckningsår: Född år i

Gamle Johansson i Bårstad, Rogslösa, berättar:

278

De äldsta förhållandena, jag kan påminna mig, är de, som förefanns för omkring sjuttio år sedan.

De lade då halm på golvet vid jul. De tog in den på julafton och bar in den på loftet. Där låg de sedan på halmen. Den blev så söndermald till sist, att densåg ut som boss. De skulle inte ta ut den förrän efter trettondagen.

Jul

De döda hade sin julotta i kyrkan på julnatten. Jag hade en farbror i Rogslösa. som hette Per. Han hade sett det ofta. Han hade också sett en död i vit skjorta på kyrkogårdsplanen.

På den tiden klädde man merendels ut sig i var familj till julbockar och julgubbar. Det var inte precis under julafton utan när som helst under julen. De klädde ut sig på alla möjliga vis och gick till bekanta och fick traktering.

279

Hins jakt talade de om. Jag vet särskilt en, som hette Andersson. som varit med om det. Det var så, att de kom och visste ingenting om. De kunde ingenting se. Men jakten kom i alla fall brakande med en sådan fart, att den kunde lyfta en stor lemm.

Hins jakt

Landskap: Östergötland m.fl. Upptecknat av: Sven Liljeblad
 Härad: Adress:
 Socken: Berättat av: Johansson, Bårstad
 Uppteckningsår: Född år i

Gubben Kollberg i Hageby var väldigt säker på sin runstav. Han lade sådana där gamla märken på minnet. Men det har jag just aldrig gjort.- Regnade det Bartolomeus, skulle de få svårt att få in sin säd. Var Bartolomeus torr, skulle det bli bra skördeväder.

279

Runstav
Väderleks-
märken

För sjuttio år sedan gick de ut och sjöng trettondagsafton. De hade med sig stjärna. Jag minns särskilt gamle Lars i Gatan, som var en sextio år då. De började tidigt på morgonen och gingo från dörr till dörr. Och överallt voro de välkomna. De fingo av vad huset förmådde. De hade klätt ut sig; men hur, minns jag inte. De sjöngo alltid flera visor. Men "Staffan stalleträng" var dock själva kronan.

Stjärn-
gossar

280

Staffan

Staffan var en stalleträng.

Det tackom vi så gärna.

Han vattna sina fålar fem
alltvid den ljusa stjärnan.

Ingen dager synes än.

Stjärnorna på himmelen de blänka.

En annan visa, som de samtidigt sjöng, började:

Godor morgon härinne både kvinna och man!

Husbonde matmoder av var sitt stånd!

Eller hur det nu var.- En av dem hade klätt ut sig till Judas 280
med pungen. Han hade med sig en skinnpung, som han tog pengarna han Staffan
tiggde ihop, i.

De skulle inte få äta mjölk på långfredagen, ty då skulle den Påsk
bulna ut. Drack de kaffe då, skulle det svettas ut. Men ärter skulle 281
de då äta.

Före min tid slog de varandra med ris på långfredagen.

Det var inte många år sedan fattiga barnstackare gick och
tiggde påskägg. De kunde då stå härutanför och sjunga:

Hönan har ägg

och tuppen har skägg.

Söta kära far och mor,

ge mig ett litet påskägg.

Man hade allmänt midsommarstänger vid större gårdar. Stänger- Majstång
na voro rätt så stora. Det ville till tio-femton man för att resa
dem. Stången var i allmänhet målad. Någon gång omålad. Men då kläd-
des den med löv. De hängde upp kransar i stången. De voro bundna av
löv och blommor. De hängde som ringlar ikring stången, och nedtill
på stången voro de stora, upptill mindre.

Vid midsommar gick man också till midsommarkällorna. Jag har 282

hört talas om dem, som offrade i dessa källor.

De klädde pingstbrud. Men det var merendels barn. De gick i grupper och visade sig i gårdarna.

Det var en trollkärning, som sade till en annan kvinna, att denna skulle få en växt i fingern. Det bulnade också, och snart växte det ut ett björklöv.

Nere vid Väversunda rann en gång en drakorm i säden. Han var så hög, att huvudet räckte ovanför säden, som var i ax.- En dräng slog ihjäl den. Och dagen därpå dog en av Nordströms oxar. Nordström var mycket ond på drängen efter det.-"Du fähund!" sa han. "Varför skulle du göra det? Nu miste jag oxen för det."- De talade i min ungdom om, att det en gång hade slagit ner en drake på vägen uppåt Rogslösa. Några sade sedan, att det var bara en meter.

De hade en historia här om två jättar nere vid Vättern, som voro bröder. Jag kan ej berätta den. Men den ene av dem skulle ha drunknat.

Pingst-
brud

282

"Drakorna"

Jättar

283